

2010:65

Strövelstorps kyrka takomläggning

Antikvarisk medverkan, 2009- 2010

Petter Jansson

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2010:65

Strövelstorps kyrka takomläggning

Antikvarisk kontroll
Strövelstorps socken, 1122
Ängelholms kommun
Skåne län

Petter Jansson

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.se

© 2010 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
Rapport 2010:65
ISSN 1651-0933

Omslagsfoto: Kyrkan från väster innan renoveringen
Fyndteckningar mm:
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

Strövelstorps kyrka takomläggning

Innehåll

Sammanfattning av utförda åtgärder	5
Administrativa uppgifter	5
Byggnadshistorik med relevans för ärendet	5
Utförda åtgärder på tak	8
Torn/lanternin	8
Långhus/korsarmar/kor	10
Sakristia/bårhus	12
Övriga utförda åtgärder	12
Avvikelser från handlingarna	12
Iakttagelser vid renoveringsarbetena	13
Rötskador	13
Tornöverbyggnad-Lanternin	13
Långhus	16
Korsarmar	16
Kor	17
Sakristia/bårhus	18
Kulturhistorisk bedömning av utförda arbeten	18
Materialspekificationer	18
Övriga handlingar med relevans för ärendet	19

Skånekartan med Ängelholms kommun färgmarkerad

Utdrag ur topografisk karta med Strövelstorps kyrka markerad med färgglad pil

Sammanfattning av utförda åtgärder

Under våren 2009- hösten 2010 genomfördes takrenovering på hela kyrkan. Arbetena bestod i huvudsak av utbyte av befintlig taktäckning av koppar till ny koppartäckning, reparation och komplettering av taklag/stomvirke/underlagsbrädning och underlagspapp under samtliga koppartäckta ytor, sanering av rötskador i trä, översyn av dagvattensystem och ersättning av befintliga fotrännor med nya hägrännor samt nya stuprör, komplettering av tillgänglighet på vindar.

Administrativa uppgifter

Objekt	Strövelstorps kyrka
Socken	Strövelstorps socken
Kommun	Ängelholms kommun
Arbetshandlingar	Roland Larsson, Plåtkonsult R Larsson AB, Klågerup, 2002-10-29
Regionmuseets dnr	K 12.30-462-06/ K 12.30-256-09-1122
Länsstyrelsens beslut	2006-12-13, dnr:433-58848-06, tak, 2009-07-08, dnr: 433-48117-09, ommålning fasad
Byggherre	Strövelstorps församling
Bygglédare	Gunnar Arvidsson, Strövelstorp
Kontrollant	Gunnar Arvidsson, Strövelstorp
Konsult	Roland Larsson, Klågerup, Mathias Lindskog, Helsingborg, Kjell Johannesson, Helsingborg
Entreprenör	AB Kvidinge Plåtslageri, Kvidinge
Antikvarisk kontrollant	Regionmuseet Kristianstad/ Landsantikvarien i Skåne genom Petter Jansson
Byggnadstid	Maj 2009-
Antikvarisk slutbesiktning	2010-10-20
Bidrag	KB, KAE

Byggnadshistorik med relevans för ärendet

Strövelstorp ligger i en fornlämningsrik trakt med en rad registrerade fornlämningar med boplatser från förhistorisk tid till ett nutida UFO- monument. Namnet i formen "Stryphilstorp" dyker för första gången upp i skrift år 1241 i Lunds domkyrkas nekrologium och tolkas av ortnamnsforskare vara sammansatt av förleden Strypil- syftande antingen på exempelvis Vegeåns dalgång eller en landtunga mellan Örjabäcken och Vegeån eller ett mansnamn, och efterleden – torp i meningen nybygge. Socknen är belägen i västra delen av Södra Åsbo härad vid gränsen mot Luggude härad.

Foto 1. UFO- monumentet.

På platsen uppfördes sannolikt under 1100-talet en kyrka av tuktad gråsten med inslag/partier av mer bearbetade sandstenskvadrar. Kyrkan bestod från början av sannolikt i öster rakslutet kor och ett långhus. Långhuset hade både en nord- och en sydportal i den västra delen, utanför åtminstone sydportalen uppfördes under medeltiden ett 1825 rivet vapenhus. Möjligen redan under romansk tid eller åtminstone under medeltiden byggdes i väster ett torn eller västparti med kvadratisk bottenplan.

Den under medeltiden i tegel stjärnvalvstäckta tornbottenvåningen öppnar sig mot långhuset genom en bred spetsformad tornbåge från tiden för valvslagningen.

Redan under romansk tid försågs kyrkan med kalkmålningar i två omgångar, den andra mer omfattande målningsperioden antas stilhistoriskt vara från ca 1175. Tornvalvet anses ha försetts med kalkmålningar omkring 1425-50 och i långhuset finns bevarade fragment av kalkmålningar från sannolikt omkring 1500 som kan ha hört till äldre, medeltida tegelvalv.

Troligen var kyrkans tak vid 1600- talets slut täckta med bly, så även vapenhusstaket år 1662.

1764 tillfogades en ”nykyrka norr om långhuset, delar av den västra fasadmuren ingår i den befintliga norra korsarmen, och utsträckningen mot öster är synlig i långhusets norra taklag som alltså bör vara åtminstone så gammalt som

från tiden före nykyrkans ombyggnad kring 1845-47. Nykyrkan täcktes från början med tegeltak.

År 1791 omläggs(?) de övre tornmurarna.

År 1807 ersattes kyrkans blytak med koppartak efter att både bly och den då billigare kopparen diskuterats. I samband med detta försågs tornet med den i stort sett befintligt utförda tornöverbyggnaden med täckt lanternin i stora drag efter ritning av arkitekt Henrik Måsbeck.

Efter en längre tids projektering och flera (7) förslag av bland annat C G Brunius uppfördes nuvarande södra och den något utvidgade norra korsarmen år 1845-47 i viss likhet med ett av Brunius förslag under ledning av muraregesällen J Hallberg från Farhult. Korsarmarna försågs med koppartäckta tak mot församlingens vilja att få täcka taken med betydligt billigare takpapp som enligt ett förslag till byggande av en helt ny kyrka aktualiserats redan 1842 av byggmästare Anders Stensson i Kattarp som tyckte att papp *”är av lika gagn och varaktighet som koppar och till utseendet lika vackert”*. Som en parentes kan sägas att Kattarps kyrka fick papptak efter en brand 1894, fast det enligt uppgift skulle ha lagts skiffertak

År 1885 omnämns reparationer av koppartäckningen, osäkert var och hur mycket.

Vid en ombyggnad 1894 fick kyrkan sitt nuvarande utseende med nytt korparti flankerat av ett bårhus och en sakristia, och en modern värmeapparat från Kockums med ny värmepanna i källare under koret.

På grund av konstaterade brister i taktäckningen gjordes i samband med detta takreparationer av plåtslagare J Kopparberg från Helsingborg.

1930 uppmärksammades fläckar från läckage i bårhus och sakristietak där takstommar ruttnat.

Åren 1953-54 genomfördes omfattande reparationer av koppartäckningen på torn och kyrka. Lanterninens alla fyra sidor samt större delen av korsarmarna fick ny koppartäckning

1980-talet försågs lågdelarna med fotrännor och mindre reparationer gjordes på koppartäckningen.

Äldre fotografier visar att tornhuv/lanternin har en arkitektur som i huvuddrag påminner starkt om Måsbecks underlag. Tidigare saknades dock urtavlor de sattes på plats 1927 och då på lanterninens övre del med luckor i den undre delen, tvärtemot Måsbecks ritning. Hur det varit med eventuella tidigare luckor går inte att klart utläsa men på de äldre fotografierna anas möjliga rektangulära luckmarkeringar på ungefärliga urtavleplatser.

Vidare framgår av fotografierna att kyrkans lågdelar kring sekelskiftet 1900 hade hängrännor och stuprör och tak täckta med plåt i skivtäckning

Foto 2. Kyrkan från nordväst innan renoveringen.

Utförda åtgärder på tak

Torn/lanternin

Samtliga arbeten utfördes från ställning.

I en första etapp lades lanterninens övre tak om efter panelreparation och pappning, tornkorset nyttillverkades på grund av rötskador vid foten och det gamla (ursprungliga) las in på långhusvinden efter demontering och borttagning av koppar inklädnad. Det nya korset utformades likadant som det gamla med samma mått och av fur, allt virke Boracolbehandlades och underlagsbrädning pappades.

Lanternintak och kors täcktes därefter med ny kopparplåt, takplåten enligt föreslagen äldre äldre indelning med liten tvärfalsförskjutning och detaljutformning vid exempelvis listverk lika befintligt äldre utförande. Ny takfotsinklädnad lika befintligt.

Foto 3 och 4. Den gamla respektive nya korsstommen.

Tornkorsets plåtning gjordes något distinktare och inte så grovt som tidigare och med förbättrad avrinning med språng i avtäckningen på horisontella ytor. Detta gav lite ny markering av de horisontella ytorna men det är knappast märkbart från marken.

Därefter demonterades befintlig koppartäckning succesivt på lanterninens nedre takfall och efter upptäckt av rötskador i stomme/panel demonterades lanterninens koppartäckning i sin helhet. Arbetena utfördes från intäcktställning. Vagg/takstomme byttes delvis ut men reparerades främst genom ilusning av nytt trä efter demontering av panel. Utgångspunkten var att så långt som möjligt bibehålla ursprungligtvirke och undvika komplicerade arbetsinsatser, ilusningar fästes med dymlingar/spik/skruv/bult samt limning.

Åtgärdernas omfattning och utformning hade utgångspunkt i statiska/tekniska bedömningar av Kjell Johannesson, Helsingborg. På lanterninens väggar återanvändes äldre/ursprunglig panel framförallt på norra/östra sidorna. Trästommar till listverk nyttillverkades med de ursprungliga som modell. Större delen av befintlig panel på övre och nedre takfall bibehölls efter kompletterings-spikning. Efter komplettering av stomme och panel med virke och utförande likartat ursprungligt samt Boracolbehandling på virkesutsidor pappades och koppartäcktes resterande delar av lanterninen med detaljutformning likartad befintlig och i tvärfalsförskjutning samt plåtbredd likartad den äldre koppartäckningen. Detaljutformning av listverk och luckor följde befintlig utformning förutom små kvadratdecimeterstora luckor som sannolikt tidigare använts som bomhål.

Foto 5 och 6. Rötskador i lanterninens stomme och färdigklädd lanternin.

Av tekniska skäl fästes ny kopparplåt med rostfria klammer och skruv, klammeravstånd minskades likaså av tekniska skäl till ca 150mm. Dessa mindre luckor täcktes efter dokumentation på grund av farhågor om läckagerisk. På ljudluckornas bottenstycken återmonterades sekundärt placerade stativ efter tillfällig borttagning.

Urtavlorna demonterades och ramar av smide rostskyddades och svartmåladades lika befintligt. Tavlorna bultades som tidigare fast med med lödda klammer och blypackningar.

Ny plåtning av torntak och lanterninväggar utfördes symmetriskt på varje yta, tidigare hade detta varierat exempelvis på grund av omtäckningar från olika tider och inbyggda oregelbundenheter/olika storlekar på ytorna samt att man från början eventuellt täckt utan större omsorg om jämn fördelning av falsar. Nytt plåtformat gjordes enligt handlingar i något mindre format (mindre ståndfalsavstånd) än tidigare.

Långhus/korsarmar/kor

Inför arbetena inspekterade konservator kalkmålningarna över vind och gav råd om intäckning av målningarna. Skyddsintäckning med armerad plast och virke gjordes lokalt av berörda målningsspartier, målningarna tolkas inte ha berörts av arbetena.

Lågdelnas koppartäckning demonterades i perioder, därefter gjordes stomreparationer i form av bytta virkesdelar eller infällda delar av stomvirke.

Foto 7 och 8. Kalkmålningar över långhusets valv och nylagade takstolar mot norra korsarmen.

Större delen av norra korsarmens remstycken och nedre delar av sparar/stickbjälkar och stöttor speciellt i anslutning till den nordöstra vinkelrännan mellan långhusdelen och norra korsarmen samt vid nordgaveln. Vid dessa partier förekom särskilt rikligt med tydliga rötsvampsangrepp. Enligt analysresultat från Anticimex har på takstolsvirke konstaterats riklig förekomst av röksvampshyfer/mycel från rötsvampsläktet *Antrodia*. Vid förnyade undersökningar i samband med renoveringen konstaterades ganska utbrett angrepp av Vitrötesvamp i lågdelar, däremot inga angrepp av äkta hussvamp. Första åtgärd mot svampangreppen var att se till taktätningen.

Virke behandlades sedan i samråd med Anticimex, Helsingborg, med Boracol genom sprutning/pensling och inborrade ampuller.

Takpanel byttes i anslutning till partier där reparationer av stomvirke utfördes med spontade brädor av virkesformat lika den ursprungliga, i övrigt bevarades panel efter kompletterande spikfästning.

Efter täckning med underlagspapp täcktes takytorna enligt handlingar och som på torn med något mindre plåtformat, med utefter takytorna symmetrisk förläggning och liten tvärfalsförskjutning.

Nya vindskidor i koppar monterades utformning lika befintligt äldre utförande.

Ny kopparklädd taklucka med nya karbinhakar monterades liksom utvändigt infärgad steganordning. Skorstenen foglagades och kläddes i ny koppartäckning. Korets smideskors demonterades, blåstrades och rostskyddsmålades svart lika befintligt efter förstärkning av befintlig gängad infästningsstång. Mot koppartak isolerades korset med blymellanlägg.

Foto 9 och 10. Rötskador vid norra korsarmens västra takfot och omläggning av sakristians tak.

Sakristia/bårhus

Sakristians och bårhusets koppar demonterades, på sakristian byttas mer än hälften av takpanelen medan bårhusets panel bara behövde mindre komplettering, likaledes krävdes viss komplettering av remstycken. Sakristians tak fick ny isolering av lösull och förbättrad luftning med sågade spår i spikupplag samt luftad ståndskena.

Ny koppartäckning utfördes likt övriga lägre takfall på underlagspapp, nya hängrännor och stuprör. Mot korfönster tätades med fogmassa.

Övriga utförda åtgärder

Förbättrade och kompletterade landgångar av trä till även till korsarmar. Lokala och begränsade putslagningar i anslutning till murkrön har putslagats med hydrauliskt kalkbruk efter att lösa stenar murats fast. Lokalt gjordes målningsbättring med silikatfärg och mindre fasadpartier algbekämpades med påpenslad Boracollösning.

Dagvattenledningar i mark byttes ut/kompletterades i sin helhet med sträckning till kommunal ledning i bygatan norr om kyrkan. Nya hängrännor och stuprör i koppar installerades runt lågdelarna.

I samband med arbetena påbörjades klimatmätningar i kyrkan och på kyrkvind, meningen är att dessa mätningar skall fortsätta. En fuktutredning gjordes med sammanställning av Mathias Lindskog, AK-konsult Indoor Air AB, Helsingborg.

Avvikelser från handlingarna

Omtäckning med koppar på hela lanterninen.
Mer omfattande stom/panelreparationer/utbyte än beräknat på torn
Hängrännor istället för fotrännor på lågdelar.
Renovering av fasader utgick.

lakttagelser vid renoveringsarbetena

Rötskador

Angående äldre konstaterade svampangrepp skall Anticimex ha konstaterat att det inte varit fråga om äkta hussvampsangrepp. I anslutning till norra korsarmen förekom dock påtagliga rötangrepp i stomvirke. Även i både sparrverk samt inmurade särskilt yttre remstycke åt väster i norra korsarmen förekom påtagliga rötskador, emellanåt helt pulvriserat/försvunnet virke. Även nedre delar av flera sparrar var kraftigt rötskadade, i flera fall var ursprungliga knutpunkter helt ur spel. Där de kraftigaste rötskadorna förekom hade tidigare gjorts reparationer med virkeskompletteringar, uppskattningsvis vid 1953-54 års renovering.

Det föreföll som om rötskadorna delvis hade sin bakgrund i mycket gamla läckage, delvis från tiden innan korsarmarnas tillkomst 1845.

Tornöverbyggnad-Lanternin

Lanterninens stomme föreföll i huvudsak ha mycket hög ålder/vara ursprunglig från 1807. Även brädningen var delvis av mycket hög ålder och sannolikt då delvis från 1807. Hopfogningar har från början bestått av intappningar med fixering genom träpluggar (fur). I söder samt åt väster hade dock större delarna av underlagsbrädningen gjorts om relativt sent, enligt inskriptioner vid 1953-54 års renovering.

Nedre torntak åt S/V tolkades som yngre än N/Ö där det också fanns problem med låga ståndfalsar som tolkades kapillärsugande. På N- takfallet låg ”tvärmonstrad” koppar som tolkades vara omlagd minst en gång senast under 1900-talet i nerklippt format, tvärfalsförskjutning ca 150mm. Lanterninsidorna tolkades kunna ha enhetlig koppartäckning med tydligt förskjutna tvärfalsar. Lanterninens övre taktäckning tycktes enhetlig med inslag av återanvänt material, sannolikt hade taket täckts om 1953 på underlagspapp. I lanterninens koppartäckning iaktogs bland annat skothål och hål/sprickbildning i övrigt. Tornkorset bedömdes kunna vara ursprungligt från 1807, utfört av fint hyvlad fur. På korset fanns kvar äldre kopparklammer fästa med smidd spik.

Underbrädningen på nedre torntakfall utgjordes av ramsågad, råspont furupanel, ca 180x32mm. Varje bräda hade i motstående långsida spont eller not. Brädorna fästa med smidd spik.

Övre/äldre vägpanel bestod av ramsågad, råspont furupanel, ca 200-260x30mm. I varje bräda antingen motstående spont eller not utmed långsidorna. Brädorna fästa med grövre smidd spik. Yngre panel bestod av cirkelsågad råspont ca 125 mm bredd.

Foto 11 och 12. Klammer och falsspår från ursprunglig koppartäckning på lanternin och ett av de mystiska stativen i underkant av de större lanterninluckorna.

Listverk hade från början haft stommar av profilerad massiv fur, rester av ursprungliga lister fanns bevarat på norra och östra sidorna.

Befintlig plåtning åt S/V var i ståndfalsar fästa med dubbelbockade kopparklammer med två dragna kopparspik i varje klammer. Befintligt ståndfalsavstånd ca 550mm vilket ger utgångsbredd på plåt 600mm.

Spår på norra och östra lanterninsidornas ursprungliga panel visade att ursprunglig koppartäckning utförts med ståndfalsavstånd ca 53-54cm (utgångsbredd på ursprunglig kopparplåt ca 600 mm/2 fot) och med förskjutna (!) ståndfalsar, medan tvärfals lagts i våg, ursprunglig plåtlängd tolkades ha varit ca 800mm (2 $\frac{2}{3}$ fot). Det gick inte att avgöra i detalj var/hur plåtförläggningen ursprungligen börjat, men den föreföll ha gjorts i vågrät varv med början vid något hörn och sedan blev det lite hursomhelst utan centrerung till sidans mitt eller bra anpassning till hörn där spår av gamla överlappande spikförband skvallrade om speciallösningar och sannolikt läckage problem. Falserna tolkades som genomgående från början ha varit dubbelfalsade med synlig handklippta kopparklammer (enligt 2010 medverkande koppartäckare s k "tysk fals") fästa med grov smidd spik, klammeravstånd ca 220-300mm. Kvarsittande spik var i mycket gott skick i princip helt utan spår skador från galvaniska strömmar eller av normal materialförlust vid genomföring.

Spår av rinningar mm och ärgning visade att spritt på både lanternin och i första hand långhustak hade kopparplåt återanvänts, efter demontering och renklippning.

Rötsvampangrepp förekom på panel samt stomme framförallt mot väster/söder. Angreppen bedömdes bero på vattenläckage och bedömdes inte vara äkta hussvamp.

De nedre takfallen tycktes i stort sett omgjorda men för ganska många år sedan med traditionellare spontade brädor.

De mindre kvadratdecimeter stora hål (4 åt varje väderstreck) täckta av kopparluckor som fanns i två nivåer och åt alla väderstreck tolkades ha använts som bomhål för upplag av byggnadsställningar. Det gick inte att avgöra småluckornas ålder, inte heller de större luckorna (en åt respektive väderstreck). Luckorna med stommar av trä hade fint formade stängningsvred av trä.

I underkant av de större lanterninluckorna fanns mindre och något ostadiga utfällbara stativ av metall. Stativen var lätt militäriskt gråmålade och försedda med svarta schablonnumreringar från 1-4. Stativen tolkades kunna haft militär anknytning och ha tjänat som fästen/stöd för lättare utrustning/sikten. De bedömdes av exempelvis använda 6-kantbultar och goda skick inte var särskilt gamla, möjligen från tiden efter andra världskriget. Av den anledningen spekulerades det om fästena kunde kopplas till tiden efter UFO- observationen 1946.

På flera av lanterninens brädor och stomvirkesdelar iakttogs inskriptioner, följande noterades särskilt:

” Anders Andersson Lerhamn d.4.7.53” och ” ..... LINDH Välinge 29/7-1953” på nu demonterad råspont på södra lanterninväggen, förmodligen meddelanden från några som medverkade vid tak/plåtarbeten 1953.

På baksida av en kopparplåt från lanterninvägg: ”Hej busungar Sven Erik Ni.... Anders Hans..... 18/8 1953. Även det sannolikt sannolikt hantverkare som medverkade 1953. Plåten bevarades sedan i tornet.

Vid trapploppet strax under lanterninens översta bjälklag sitter två kopparplåtar med följande punsade uttolkade inskriptioner:

” Koret På Denna Kyrka Har Axel Andersson Täckt Den 8/5 94 Från Helsingborg Eller Klip Anders Från Åby et Klippan” och ” Taket på nordvestra sidan av denna kyrka har C.H. Roskvist från Haslarp omtäckt Strövelstorp den 28/6-13”

På en kopparplåt i anslutning till ganska grova koppararbeten på och i anslutning till tornkorset stod inpusat: ”Johnny Magnusson Ekeby 11/8-1980”. Sistnämnda arbete hade nog gått ganska hastigt till, kanske under dåliga väderleksförhållanden.

Inskriptionerna tolkades som viktiga dokument för att berätta kyrkans reparationshistoria, bland annat berättas om reparationer 1913 som inte lyfts fram så tydligt tidigare.

Foto 13 och 14. Ursprungliga kopparklammer på långhustak respektive masonitpapp på södra korsarmens tak.

Långhus

Både långhusets och korsarmarnas ursprungliga/tidigare taklag tolkades till större delen vara bevarade, det syns exempelvis i kvarstående rester av brädning på långhustakfall som byggts in 1845 och i stickbjälksutformning mot den tidigare norra utbyggnaden samt märkningar. Taklagen har gjorts av bilad fur i likartade dimensioner och med sammanfogningar genom tappning/halvningar/halva laxningar fixerade med träpluggar. Långhustakets nuvarande brädning har varit koppartäckt innan korsarmarnas tillbyggnad. Inom anslutande delar av respektive korsarm förekommer bevarade panelbrädor från äldre långhustaktäckningar med kvarstående kopparklammer fastspikade med smidd järnspik. Takbrädorna är som i den äldsta tornbrädpanelen ramsågad tät panel med spont eller not på varje brädas motstående långsidor. Även bräddimensionerna är desamma som de äldsta på tornet. Brädorna har skarvats med genomgående skarvning över sparrar med ca 6m längder på brädorna. Förmodligen är då denna äldsta långhus- och tornbrädning av samma ålder, sannolikt från 1807. Den äldsta koppartäckningen (från åtminstone innan 1845) tolkades ha gjorts med ca 530mm mellan ståndfalsar och ganska varierande (50-300mm) tvärfalsförskjutning och genomgående dubbelfalsar, handklippta kopparklammer var och en fäst med var sin smidd spik., klammeravstånd ca 200-300mm. Ursprungligt plåtformat tolkades ha varit ca $2 \times 2 \frac{2}{3}$ fot, som på lanterninen.

Den befintliga koppartäckningen tolkades liksom i huvudsak på korsarmarna var från 1953 med halv plåts tvärfalsförskjutning och med inslag av gamla nerklippta kopparplåtar.

Korsarmar

Äldsta koppartäckningen tolkades ha gjort med kopparplåt av samma format som den äldsta på långhuset och genomgående liknande klamring och dubbelfalsning med klamring i varje tvärfals.

Foto 15 och 16. Fladdermusbesök på rötskadat korsarmstak och rostangrepp på korkors.

Klamren hade emellanåt fästs med två smidda spik, klammeravstånd ca 200-250mm. Färdig tvärfals var från början ca 25mm hög. Kopparplåtarna tolkades från början ha lagts med ganska regelbunden $\frac{1}{2}$ plåts tvärfalsförskjutning och därmed skiljt sig lite från långhus/lanterninindelning.

Den befintliga koppartäckningen tolkades i huvudsak vara från 1953 med halvplåtsförskjutning med inslag av äldre täckning/nerklippta återanvända plåtar vid nordvästra vinkelrännan mot öst, där låg plåtarna med mindre tvärfalsförskjutning. På undersida av kopparplåt på södra korsarmen påträffades följande inskription med svart spritpenna: 120st Bjerkefeldts Eftr Höganäs. Inskriptionen härleddes till ett plåtslageri som medverkat vid takreovering på 1950- tal eller ännu senare reparation. Vid korsarmarnas takfötter fanns spår av fästen för rännkrokar till tidigare hängrännor.

På den norra korsarmen förekom mot norr och på nedre partier rester av papptäckning med tjock ”masonitpapp” i samband med äldre panel/stomreparationer, likaså var södra korsarmens västra takfall delvis täckt med samma slags papp. Sannolikt härrörde denna papptäckning från tidigare delen av 1900- talet, eventuellt från 1913 enligt ovan nämnda inskription. De sentida stommarna till fotrännorna hade cuprinolbehandlats på utsidorna men inte insidorna, och trots pappning var stommarna delvis kraftigt rötskadade. Under arbetenas gång iaktogs en dag mitt på dagen en fladdermus på en panelbräda. Den till synes förvånat vilsne fladdermusen försvann därefter relativt omgående.

Kor

Koret hade nyare underbrädning av råspont, troligen från 1950- talet. Tornkorsets gen omgående gängade stång var kraftigt rostangripen och förtunnad vid

genomföringen och det bedömdes ha varit en tidsfråga innan fästet kunnat gå av. Stången fick förstärkas med påsvetsning.

Sakristia/bårhus

Sakristians underbrädning var i dåligt skick nära takfot där den fick bytas, där-
emot var bjälklag inte särskilt skadat.

Den nya koppartäckningen drogs upp något högre på väggliv jämfört med tidigare mot bakgrund av tidigare läckageproblem och den flacka takvinkeln. Luftcirkulationen förbättrades genom att ståndskivorna gjordes luftade.

Kulturhistorisk bedömning av utförda arbeten

Arbetena bedöms ha utförts i huvudsak enligt länsstyrelsebeslut/meddelanden i samråd med länsstyrelsen och antikvarisk medverkande. Plåtformat och indelning var dock i princip bestämd på förhand utifrån mer allmän uppfattning om format och indelning utan egentlig hänsyn till specifikt lokalt förhållande. Iakttagelser i samband med arbetena visade också intressant nog att åtminstone den koppartäckning som förmodas ha utförts på korsarmarna 1845 gjorts med halv plåts tvärfalsförskjutning.

Arbetena bedöms ha utförts hantverksmässigt mycket väl, i gott samförstånd mellan inblandade parter.

Arbetena utfördes hantverksmässigt men med modernare hjälpmedel som elektriska hjälpredskap och maskiner och modernare massproducerade klammer och skruv till klammerfästen.

Arbetena innebär vissa mindre visuella och tekniska förändringar men medför att kyrkans karaktär med enhetligt traditionellt koppartäckta takytor bibehållits och enhetlighet har förstärkts.

Detta tillsammans med förstärkningar av underlag och sanering av rötskador innebär en förmodad mycket lång teknisk hållbarhet och god bevarande möjlighet för kyrkan. Församlingen har förhoppningen att koppartäckningen ska hålla mer än 150 år.

Den ökade tillgängligheten till vindsutrymmen innebär möjlighet till förbättrad uppsikt och underhållsvinster.

Det är dock angeläget att en uppföljning och utvärdering på sikt av om arbetena kan innebära negativ påverkan på vindsklimatet.

Materialspecifikationer

Skriftliga och muntliga uppgifter från plåtslagarentreprenör.

Plåt: glödgd kopparplåt 0,6mm tjocklek, över de flackare taken på bårhus och kor användes 0,7 mm plåt.

Plåtformat: 500x 680mm (utgångsformat)

Klammer: färdiga (maskintillverkade) rostfria, c-c ca 300mm (vid
nock/takfot/hela tornet c-c ca 150mm)

Infästning klammer: rostfri maskintillverkad skruv

Falsolja: Abratex

Takpapp: Mataki MB 350

Övriga handlingar med relevans för ärendet

2006-11-22	Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne, e-post
2009-03-31	Regionmuseet, e-post ang. Underlagspapp
2009-04-28	Plåtkonsult R Larsson, ansökan om underlagspapp
2009-05-04	G Arvidsson e-post ang. underlagspapp
2009-05-05	Länsstyrelsen, e-post ang. underlagspapp
2009-05-06	G Arvidsson, e-post ang. Underlagspapp
2009-05-06	Regionmuseet, e-post ang. Underlagspapp mm
2009-05-07	G Arvidsson, e-post ang. Underlagspapp
2009-05-11	G Arvidsson, uppdragsbekräftelse till konservator
2009-05-20	Regionmuseet, kostnadsberäkning AK
2009-05-26	Strövelstorps församling, protokoll Bm1
2009-0608	G Arvidsson, e-post ang. fuktskador
2009-06-17	G Arvidsson/Strövelstorps församling, e-post ang. tornrep. samt lägesrapport
2009-06-27	AK-konsult Indoor Air AB, Mathias Lindskog, Under- sökning av takkonstruktion
2009-06-29	G Arvidsson, e-post med fuktutlåtande
2009-06-29	G Arvidsson, e-post ang. fasadmålning
2009-06-29	Plåtkonsult R Larsson, foto tagna i samband med för- besiktning
2009-07-08	Länsstyrelsen i Skåne län, meddelande
2009-08-11	G Arvidsson, e-post ang. genmäle till Lst
2009-08-18	Strövelstorps församling, protokoll Bm2
2009-08-26	G Arvidsson, e-post med gamla vykort
2009-09-30	Regionmuseet, kostnadsberäkning tillägg
2009-10-07	Strövelstorps församling, protokoll Bm3 samt uppmät- ning av lanternin

2009-10-18	G Arvidsson, e-post ang. ansökan om markarbeten
2009-11-03	Strövelstorps församling, protokoll Bm 4
2009-11-09	Länsstyrelsen i Skåne län, e-post hängrännor
2009-11-26	Plåtkonsult R Larsson, utlåtande över förbesiktning
2010-04-17	G Arvidsson, utlåtande över förbesiktning 3
2010-05-28	Strövelstorps församling, protokoll Bm 5
2010-05-28	G Arvidsson, utlåtande över förbesiktning 4
2010-06-29	Strövelstorps församling, protokoll Bm 6
2010-07-09	G Arvidsson, utlåtande över förbesiktning 5
2010-08-27	Strövelstorps församling, protokoll Bm 7
2010-09-24	G Arvidsson, utlåtande över förbesiktning 7
2010-10-20	G Arvidsson, utlåtande över slutbesiktning, Dokumentation från AB Kvidinge Plåtslageri
2010-11-03	Regionmuseet, intyg

Lund-2010-11-26

Petter Jansson

Foto 17. Samlad besiktningstropp vid slutbesiktning.

*Foto 18- 21. Kyrkan från alla väderstreck innan renoveringen.
Foto 22. Kyrkan från nordost under renoveringen.*

Foto. 23-24. Långhusets och korsarmarnas tak från tornet innan renoveringen.

Foto 25-26. Lanterninens övre takytor innan renoveringen.

Foto 27-29. Lanterninens nedre takfall åt väster, norr och öster innan renoveringen.

*Foto 30-31. Lanterninens nedre södra takfall innan renoveringen.
Foto 32-33. Lanterninens södra vägg innan renoveringen.*

Foto 34-35. Tornkorset före respektive efter renoveringen.

Foto 36-39. Kyrkan från väster, söder, öster och norr efter renoveringen.

Regionmuseets rapportserie 2010

Kulturmiljö

1. Vä 2:107, Vä sn, FU, Anders Edring, 2009
2. Villa Petterssons trädgård – en restaurering, Svalöv sn, AK, Anna Rabow, 2008
3. Marsvinsholms slott – renovering av balustrader, Balkåkra sn, AK, Kristina Nilén, 2008
4. Gravfältet i Färlöv, Färlövs sn, FU + UN, Tony Björk, 1995 – 2005
5. Glimmebodagården – taktäckning, Brösarps sn, AK, Emelie Petersson, 2009
6. Gylstorp. Medeltida odlingslämningar i Visseltofta sn, FU, Tony Björk & Brita Tronde, 2009
7. Väsby kyrka. Bland taklagare och takläggare, Väsby sn, AK, Petter Jansson, 2009
8. Odyssé längs Skånes kuster. Kust och Historia i Skåne. Bertil Helgesson, 2010
9. Övedskloster – restaurering av terrassmuren, Öved sn, AK, Kristina Nilén, 2007-2008
10. Stångby kyrka – utvändig renovering, Stångby sn, AK, Cecilia Pantzar & Kristina Nilén, 2005-2006
11. Kristianstads station – antikvarisk förundersökning, Kristianstad, AF, Emelie Petersson & Heikki Ranta, 2010
12. Allhelgonakyrkan i Lund – utvändig restaurering etapp I, Lunds socken, AK/AM, Petter Jansson, 2009
13. Hotade arter och byggnader –tips och råd vid byggnadsvård. PJ, Nils-Otto Nilsson & Åsa Jakobsson, 2009-2010
14. Människan och landskapet –Metodutveckling, etnobiologi för kulturmiljövård. PJ, Åsa Jakobsson, Anki Karlsson & Cissela Olsson, 2010
15. Vrams Gunnarstorps slott – utvändiga arbeten, Bjuvs sn, AK, Emelie Petersson, 2009
16. Ballingstorpsgården, Kviinge sn, AK, Emelie Petersson, 2010
17. Renovering av stenvalvsbro vid Öveds kloster, Öved sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
18. Mörarps kyrka – invändig renovering och konservering, Mörarps sn, AK, Lotta Eriksson, 2010
19. Tullstorpsåprojektet, Trelleborgs kn, KA, Bertil Helgesson & Cissela Olsson, 2010
20. Örnans – arbeten 2009 – 2010, Örkened sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
21. Örtofta slott vid Bråån – kulturhistorisk utredning i samband med våtmarksprojekt, Örtofta sn, Kristina Nilén, 2010
22. Övedsklosters alléer. Öveds sn, PJ, Patrik Olsson, 2010
23. Sporrakulla gård 2010 – tak- och timmerarbeten, Glimåkra sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
24. Gamla begravningsplatsen i Kristianstad, Kristianstad sn, DK, Lotta Eriksson, 2010
25. Tomelilla Byagård – takarbeten 2010, Tomelilla sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
26. Tomelilla Byagård – fasadarbeten 2010, Tomelilla sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
27. Silversmedjan Kv Vapenbrodern 8, Kristianstad, Kristianstads sn, AK Katarina Olsson, 2008
28. Fjälstorps småskola – ommålning av fasad, AM, Helene Stalin Åkesson, 2010
29. Bälteberga Korsvirkeshuset – utvändig renovering, Ottarps sn, AK, Kristina Nilén, 2008-2009
30. Ilstorps kyrka – fönsterarbeten, Ilstorps sn, AK, Lotta Eriksson, 2009 – 2010
31. Heliga Trefaldighetskyrkan – tillbyggnad och invändig ombyggnad, Kristianstad sn, AM, Lotta Eriksson, 2009 – 2010
32. Norra Mellby kyrka – renovering av vapenhusets tak, Norra Mellby sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
33. Lunds domkyrka – ändring av västportalens trappa, Lund, AM, Heikki Ranta, 2010
34. Övedskloster – förändringar vid trädgårdskanalen, Öveds sn, AK, Kristina Nilén & Lars Salminen, 2009-2010
35. Östra Karup kyrkogård, Östra karup sn, DK, Lotta Eriksson, 2010
36. Blåherre mölla – en kvarnmiljö för möten mellan då och nu, Maglehems sn, BMU, Ingela Blomén, Helen Carlsson & Helene Stalin Åkesson, 2009 – 2010

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt

FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning

PJ- projektrapport
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggnadsark-dokumentation

37. Mejeriet Skarhults gods – takrenovering, Skarhult sn, AM, Kristina Nilén, 2010
38. Saltkokningshuset - utvändig ommålning, Karlskrona, AM, Emelie Petersson, 2010
39. Glimmebodagården, Brösarps sn, AM, Emelie Petersson, 2010
40. Smedtorpet, Hässleholm sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
41. Tobaksmonopolet 2010 – fasadrenovering, Fjälkinge sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
42. Ballingstorps trädgårdar, Kviinge sn, DK, Cissela Olsson, Emelie Petersson & Brita Tronde, 2010
43. Södra Mellby mölla – tre vingor och en vingbalk, Södra Mellby sn, AM, Helene Stalin Åkesson, 2008-2010
44. Bondrumsgården 2010, Fågeltofta sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
45. Torsebro krutbruk 2010 – murnings- och snickeriarbeten, Färlöv sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
46. Ekestad folketspark – arbeten i fyllecellerna, Österslöv sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
47. Övraby mölla – utvändig renovering samt lyft och lagning av kuggkrans, Övraby sn, AM, Ingela Blomén, 2010
48. Scan i Ängelholm – där svenskt fläsk blev brittiskt bacon och Ystadkorven kryddades med känsla, Ängelholms sn, BD, Helene Stalin Åkesson med bidrag av Ingela Blomén och Anna Rabow, 2010
49. Parkeringsplats Uppåkra, FU, Catherine Svensson, 2003
50. Johannishus slott – utvändig renovering, AM, Emelie Petersson, 2010
51. Västra Strö kyrka – utvändig renovering, Västra Strö sn, AK, Helen Carlsson (med bidrag av Maria Sträng), 2008
52. Paviljongen, Åhus museum, FU & MD, Johan Dahlé, 2009
53. Baptistkapellet i Oppmanna – timmerarbeten på pastorsbostaden, Oppmanna sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
54. Vad som trots allt försvinner – ett forskningsprojekt om dokumentation och värdering av svårbevarat kulturarv, PJ, Helene Stalin Åkesson, 2008-2010
55. Ryttmästarebostället – flygelbyggnad, Gärds Köpinge sn, AM, Heikki Ranta, 2009
56. Utvändig restaurering och svampsanering av Fränninge kyrka, Fränninge sn, AK, Mia Jungskär och Heikki Ranta, 2008-2009
57. Fjärestads kyrka – renovering av tornet, Fjärestads socken, AM, Heikki Ranta, 2009
58. Brösarps station – omläggning av tak, Maglehems sn, AM, Emelie Petersson 2010
59. Aosehus återigen, fjärde året på borgen, Åhus sn, UN, Helén Lilja m.fl, 2010
60. Vattenmöllan – restaurering av möllarebostadens östra fasad, Brunnby sn, AM, Maria Sträng, 2010
61. Bosjöklösters kyrka – utvändig renovering, AK, Petter Jansson, Kerstin Börjesson 2009
62. Ingeborrarpsgården – taktäckning, Rya socken, AM, Emelie Petersson, 2010
63. Jöns Jonsgården – utvändiga arbeten, Kattarps socken, AM, Emelie Petersson, 2010
64. Bosarps kyrka – utvändig renovering, AM, Helen Carlsson, Petter Jansson, Ingela Blomén, 2009
65. Strövelstorps kyrka- takomläggning, Strövelstorp sn, AM, Petter Jansson 2009-2010

<p>Förkortningar: AF- antikvarisk förundersökning AK- antikvarisk kontroll AM- antikvarisk medverkan AU- arkeologisk utredning DK- dokumentation, övrigt FU- arkeologisk förundersökning KA- kulturhistorisk analys MD- murverksdokumentation OU- osteologisk undersökning PJ- projektrapport VP- vårdplan UN- arkeologisk undersökning BD- byggnadsdokumentation BAD- byggn-ark-dokumentation BMU- byggnadsminnesutredning</p>
--

